УДК 33021.8:[662.7/.9:620.91](477)

ІВАШКО Олена Анатоліївна,
кандидат економічних наук, доцент
ПІДЦЕРКОВНИЙ Богдан Володимирович

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Розглянуто основні проблеми паливно-енергетичного комплексу України. Визначено мету та основні завдання реформування ПЕК. Обґрунтовано напрями підвищення енергоефективності національної економіки. Запропоновано вектори інтенсифікації розвитку частки нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії в Україні
Ключові слова: *паливно-енегретичний комплекс, енергетична безпека, реформування, державний моніторинг за використанням енергоносіїв.*

The basic problems of fuel and energy complex of Ukraine are considered. Certainly purpose and basic tasks of reformation PEK. Grounded directions of increase of efficiency energy of national economy. The vectors of intensification of development of part of untraditional and refurbish able energy sources are offered in Ukraine.
Keywords: *a fuel-energy complex, power safety, reformation, state monitoring after the use of power mediums.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Збереження і зміцнення національної безпеки України залежить в першу чергу від стану базових галузей економіки. До них відноситься паливно-енергетичний комплекс, рівень розвитку якого значною мірою визначає місце і роль держави в світі.

На початку XXI століття в паливно-енергетичному комплексі України ще залишились невирішеними цілий ряд надзвичайно складних проблем. Оскільки ПЕК України був сформований як складова частина ПЕК колишнього СРСР, тому він не відповідає вимогам, які висуваються до енергокомплексу незалежної держави. Враховуючи сьогоденну ситуацію з енергозабезпеченням країни, потрібна багатогранна структурна перебудова паливно-енергетичного комплексу, всієї економіки країни з врахуванням енергетичного фактору.

Аналіз досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку проблем розвитку і реформування паливно-енергетичного комплексу та його складових, енергетичної безпеки країни зробили такі вчені, як Алимов О.М., Амоша О.І., Бар'яхтар В.Г., Бабушкін В.М., Воропай М.І., Дорогунцов С.І., Іванов М.І., Кантарович В.Л., Макаров О.О, Мелент'єв Л.О., Мельник В.І., Потапов В.І., Піріашвілі Б.З., Решетняк О.О., Столяров В.Ф., Федорищева А.М., Ященко Ю.П. та ін.

Проте проблеми розвитку галузей паливної промисловості в умовах реформування економіки потребують подальшого дослідження, оскільки докорінно змінились внутрішні й зовнішні умови економічного розвитку країни. Передусім це стосується реформування паливного комплексу у відповідності з умовами ринкової економіки, визначення основних проблем і

напрямів вдосконалення енергозабезпечення та підвищення рівня енергетичної безпеки країни.

Виклад основного матеріалу дослідження із обґрунтуванням одержаних результатів. Протягом 21 року незалежності питання енергетичної безпеки, енергоефективності, розвитку альтернативної енергетики, диверсифікації джерел постачання енергоносіїв є надзвичайно актуальними в українському суспільстві. Економіка України залишається найбільш енерговитратною в Європі, а імпорт енергоносіїв здійснюється практично з одного джерела.

Так, до основних проблем паливно-енергетичного комплексу (далі – ПЕК) належать:

1) висока енергоємність вітчизняного ВВП;

2) монопольне постачання енергоносіїв з Росії;

3) обмеженість власних запасів нафти та газу;

4) висока ціна газу, що імпортується в Україну (417 доларів за 1000 $м^3$ у IV кварталі 2012 р.);

5) перехресне субсидування одних видів діяльності за рахунок інших при встановленні тарифів на газ та електроенергію;

6) збитковість функціонування НАК «Нафтогаз України»;

7) велике техногенне навантаження ПЕК на навколишнє середовище.

Метою реформування ПЕК України є зниження рівня енергетичної залежності держави від імпорту енергоносіїв. Для реалізації цієї мети необхідним є виконання ряду завдань, а саме:

– зменшення рівня енергоємності ВВП України у результаті впровадження енергоефективного обладнання і технологій та зниження втрат енергоресурсів;

– створення дієвої державної системи моніторингу використання паливно-енергетичних ресурсів;

– підвищення частки нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії (далі – НВДЕ) в енергетичному балансі країни;

– зниження негативного впливу ПЕК на довкілля.

Паливно-енергетичний комплекс України потребує всебічного суттєвого реформування. Перетворення необхідно здійснювати у різних напрямах: електроенергетика, вугільна промисловість, видобуток нафти й газу та ін. На наш погляд, пріоритетними для держави повинні стати підвищення енергоефективності економіки та розвиток НВДЕ. Саме такий підхід досить давно застосовується у країнах ЄС та дає вагомі результати. Так, енергоємність ВВП (за ПКС) України у 2010 р. склала 0,55 т. у. п./1000 дол. США, Чехії – 0,22 т. у. п./1000 дол. США, Польщі – 0,19 т. у. п./1000 дол. США, Німеччини – 0,15 т. у. п./1000 дол. США [10].

Слід відзначити, що у 2010 році в Україні було прийнято Державну цільову економічну програму енергоефективності й розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2015 р. За висновками Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження, відсоток виконання Програми у 2010 році склав – 35,9 %, а у 2011 – 53 % [3].

Вважаємо, що для виконання поставлених завдань необхідно налагодити ефективний державний моніторинг за використанням енергоносіїв; активізувати здійснення заходів з підвищення ефективності використання енергоносіїв на рівні територіальних громад; удосконалити механізм функціонування «зелених» тарифів; підписати Угоди про розподіл

продукції з транснаціональними корпораціями «Shell» і «Chevron» (детальніше в розділі «Механізм проведення реформи»).

Постійне зростання світових цін на природний газ і нафту, перманентна збитковість НАК «Нафтогаз України» роблять впровадження пропонованої реформи вкрай важливим.

Слід зазначити, що зниження енергоспоживання дозволяє уникнути безповоротної втрати величезних коштів на придбання імпортних енергоносіїв, збільшити фінансову підтримку розвитку вітчизняних інноваційних технологій, підвищити конкурентоспроможність української продукції [1].

НВДЕ є важливим фактором зниження використання імпортованих викопних паливних ресурсів для генерації електроенергії та підвищення ступеня енергетичної безпеки, покращення екологічної обстановки в Україні, розвитку української промисловості та нарощування власних будівельних потужностей [10]. Свідченням цього виступають показники розвитку альтернативних джерел енергії у Європейському союзі. Частка НВДЕ в загальному споживанні енергії за 2010 р. в ЄС-27 становила 12,4 %, Польщі – 9,4 %, Німеччині – 11,0 %, Іспанії – 13,8 % Литві – 19,7 %, Швеції – 47,9 % [2].

Розглянемо головні кроки, які потрібно здійснити для підвищення енергоефективності національної економіки.

По-перше, це впровадження Єдиної державної системи моніторингу (ЄДСМ) виробництва, постачання, транспортування, споживання та оплати паливно-енергетичних ресурсів і житлово-комунальних послуг. Відповідний законопроект вже прийнятий у першому читанні парламенту. За результатами апробацій ЄДСМ в Луганській та Запорізькій областях ще у 1998 р. було виявлено розбіжність аж до 5-6 разів між пред'явленими до оплати споживачам та фактично поставленими енергоносіями і послугами як по обсягах, так і по якості [6].

По-друге, поступове підвищення тарифів на газ та електроенергію для населення, ТЕЦ, окремих галузей промисловості. Так, з 57 млрд. $м^3$ спожитого у 2010 р. в Україні газу 6 млрд. $м^3$ використала металургія, 7 млрд. $м^3$ – хімія, 18 млрд. $м^3$ – населення, 11 млрд. $м^3$ – теплопостачання (включаючи бюджетні установи). [10] У той же час і населення, і підприємства теплокомуненерго, а також певною мірою підприємства металургії та хімічної промисловості отримують газ по ціні нижче імпорту.

Схожа ситуація і в електроенергетиці. Тарифи для населення в 2,3—5 разів менші від середнього роздрібного тарифу для промисловості залежно від категорії підприємства як споживача електроенергії. Крім того, середня ціна на електроенергію, вироблену тепловими електростанціями становить 67,11 коп./кВт·год, АЕС – 21,1 коп./кВт·год, ГЕС і ГАЕС – 5,91 коп./кВт·год, тоді як у розвинутих країнах та Росії різниця в цінах на електроенергію ТЕС і АЕС не перевищує 30 % [12].

Враховуючи вищевикладене, наявність масштабних інвестиційних проектів в атомній і гідроенергетиці, перебування 67 % потужностей ТЕС у власності однієї приватної компанії, вважаємо також неприпустимим створення фонду розподілу вартісного дисбалансу, як це пропонується у проекті Закону України «Про засади функціонування ринку електричної енергії України».

По-третє, приведення нормативів гранично допустимих викидів шкідливих речовин тепловими електростанціями до показників Директиви ЄС 2001/80 зі зниження викидів забруднюючих речовин. Так, вітчизняним

ТЕС потрібно зменшити викиди SO_2 на 93 %, NO_2 – на 77 %, золи – на 99 % порівняно з 2009 роком [10].

По-четверте, поетапна заборона продажу ламп розжарювання в Україні. Так, до кінця цього року «лампочки Ілліча» мають зникнути в ЄС, до 2014 р. – у Росії та США. Зважаючи на те, що понад 20 % електроенергії використовується на освітлення, потенціал енергозбереження України у цьому напрямі є значним [11].

По-п'яте, потребує прийняття Закону України «Про енергетичну ефективність житлових та громадських будівель». Цей Закон повинен бути гармонізований з новою Директивою ЄС (2010/31/ЄС) щодо енергетичних характеристик будівель.

Насамкінець, необхідним є розвиток місцевого механізму енергоефективності. Саме територіальні громади найкраще знають, що потребує встановлення, модернізації чи заміни. Ефективність енергозбереження на місцевому рівні залежить від перетворень у сфері державного управління, бюджетній та податковій системах.

Кожна область повинна мати Програму підвищення енергоефективності (енергозбереження), а місто – муніципальний енергетичний план (МЕП). За підтримки Проекту USAID «Реформа міського теплозабезпечення» МЕПи були вроваджені у 6 містах: Луцьку, Львові, Євпаторії, Миргороді, Кураховому та Кременчуку. Їх реалізація розпочалася із так званих м'яких заходів – інформаційні кампанії, демонстраційні проекти [8].

Головним вектором у підвищенні енергоефективності житлово-комунального господарства вважається стимулювання кінцевого споживача. Доцільною є компенсація відсотків за кредитами на впровадження таких заходів: утеплення стін будинків, підлоги, горищ та дахів; встановлення та заміни вікон, вхідних дверей; встановлення та реконструкції електроопалення за енергозберігаючими технологіями; встановлення та реконструкції індивідуальних систем опалення, альтернативних до природного газу, у тому числі теплових насосів.

З метою уникнення нецільового використання кредитів відшкодування коштів повинне відбуватися при наявності таких документів: паспорта, ідентифікаційного коду, кредитного договору, документів, які підтверджують цільове використання коштів [4].

Разом з тим, для інтенсифікації розвитку НВДЕ в Україні необхідно:

1. Спростити адміністративні процедури, необхідні для будівництва і експлуатації сонячних та вітрових електростанцій. Втілення окремих проектів передбачає отримання аж 122 дозвільних документів. Також «зелений» тариф має застосовуватися з моменту введення об'єкта в експлуатацію, а не з моменту його затвердження в НКРЕ.

2. Розробити і прийняти НКРЕ єдиний порядок приєднання сонячних і вітрових електростанцій до електричних мереж та доопрацювати законопроект зі встановлення порядку розрахунку «місцевої складової» [12].

3. Встановити у законі України «Про електроенергетику» коефіцієнт «зеленого» тарифу для електроенергії, яка виробляється з твердих побутових відходів, на рівні 2,1. Розширити дію «зеленого» тарифу на спільне спалювання біомаси і викопного палива (коефіцієнт 2,0).

4. Поширити дії «зеленого» тарифу на енергію, вироблену з біогазу. Тільки в агропромисловому комплексі України існує можливість замінити 2,6 млрд. $м^3$ природного газу в рік. Для того, щоб біогазові проекти були цікаві інвестору, коефіцієнт «зеленого» тарифу має становити 3,0 для електроенергії

з біогазу, отриманої з біомаси та відходів сільського господарства; 2,7 – інших видів біогазу (з твердих побутових відходів, стічних вод тощо) [9].

5. Ввести за зразком Данії державну субсидію покупцям біоенергетичного обладнання у розмірі 20 % від його вартості, яка буде виплачуватися тільки після офіційного введення обладнання в експлуатацію [5].

6. Підписати Угоди про розподіл продукції з транснаціональними корпораціями «Shell» і «Chevron». Компанія «Shell» виграла тендер з розробки Юзівської площі сланцевих порід, «Chevron» – Олеської площі. Партнером НАК «Надра України» отримало можливість стати сумнівне підприємство «СПК-Геосервіс», яке в майбутньому також братиме участь у розподілі продукції [7]. Вважаємо необхідним виключити СПК «Геосервіс» з Угод про розподіл продукції на Юзівській і Олеській площах, а також максимально відстоювати інтереси України, враховуючи кращий світовий досвід (наприклад, азербайджанський проект «Азері-Чіраг-Гюнешлі»).

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Підсумовуючи вищезазначене, слід відмітити, що за висновками розробників ЄДСМ можна повністю ввести у дію за 3 роки. В оновленій Енергетичній стратегії гранично допустимі викиди шкідливих речовин тепловими електростанціями до показників Директиви ЄС 2001/80 планується привести до 2017 року. Як показує досвід розвинутих країн, для вилучення з обігу ламп розжарювання достатньо 3-4 роки. ЗУ «Про енергетичну ефективність житлових та громадських будівель» може бути вдосконалений і прийнятий протягом року. Ефективний місцевий механізм енергоефективності повинен функціонувати постійно у різних формах.

Описані заходи, котрі стимулюватимуть розвиток НВДЕ, можна здійснити за один рік. Однак, на укладення Угод про розподіл продукції за законом може піти до півтора року.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аналіз ефективності виконання державних програм у сфері енергозбереження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/articles/567/
2. Відновлювана енергетика України: попелюшка чи фея? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt .ua/PRESS_RELEAS E/vidnovlyuvana_ energetika_ ukrayini_ popelyushka_ chi_feya-106444.html?rubric=185
3. До Державної програми енергоефективності внесено зміни [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://saee.gov.ua/archives/2772#more-2772
4. Енергозбереження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zolochiv-rda.gov.ua/energysave.htm
5. Эффективность работы украинских обьектов на биомассе в современных экономических условиях [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://biomass.kiev.ua/images/news/pdf/geletukha-abstract-ru.pdf
6. Інструмент порятунку за який дійсно варто боротися [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://blogs.korrespondent.net/users/blog/housegua/a46610
7. Керівник Shell в Україні: Угода з урядом може бути не підписана [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.epravda.com.ua/publications/2012/09/18/335821/
8. Косянчук І. Енергоплан – крок до заощадження / І. Косянчук // Міське господарство України. – 2012. – №1. – С. 27.
9. Нужен ли Украине биогаз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://obozrevatel.com/author-column/73812-nuzhen-li-ukraine-biogaz.htm
10. Оновлення Енергетичної стратегії України на період до 2030 р. Проект документу для громадських обговорень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : mpe.kmu.gov.ua/fuel/doccatalog/document?id=222032
11. Реньє Шлатман: В Україні ми плануємо розширюватися у всіх галузях [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://esco-ecosys.narod.ru/2012_6/art236.htm
12. Реформування ринку електроенергії в Україні: кому вершки, а кому корінці…[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/ECONOMICS/reformuvannya_rinku_elektroenergiyi_v_ukrayini__komu_vershki,_a_komu_korintsi-103896.html